

[Θέματα ιστορίας της ελληνικής γλώσσας]

Αρχαίες ελληνικές διάλεκτοι

Νίκος Παντελίδης

α. Καραλή, Μ. 2001.

Η ταξινόμηση των αρχαίων ελληνικών διαλέκτων. Από το *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: Από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα*, επιμ. Α.-Φ. Χριστίδης, 284-290. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας & Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], σελ. 286.

© Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας & Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη]

Τα μη δάνεια κοινά διαλεκτικά γνωρίσματα που θα μπορούσαν να θεωρηθούν ένδειξη κοινής καταγωγής υπάγονται σε τρεις κατηγορίες: αρχαϊσμοί, επιλογές και νεωτερισμοί (Adrados 1952). Οι αρχαϊσμοί και οι επιλογές (η επιλογή που κάνει μια διάλεκτος μεταξύ διαφορετικών διαθέσιμων τύπων, π.χ. αττ. *ξύν/αρκ. σύν*, αττ. *μετά/αιολ. πεδά*) δεν θεωρούνται σημαντικά τεκμήρια γενετικής σύνδεσης. Αντίθετα οι κοινοί, και όχι οι παράλληλοι και ανεξάρτητοι, νεωτερισμοί αποτελούν βάσιμη ένδειξη προγενέστερης ενότητας. Το σύμπλεγμα *ns (**πάνσα*) εξελίσσεται διαφορετικά κατά διάλεκτο. Στη λεσβιακή μετά την απομάκρυνση του η δημιουργείται πάντοτε μια γνήσια δίφθογγος (*παῖσα*). Ανάλογο αποτέλεσμα εμφανίζεται και στην ηλειακή και την κυρηναϊκή, αλλά μόνο σε εσωτερική, όχι ληκτική, θέση της λέξης. Παρά την ομοιότητα επομένως της τελικής έκβασης, ο νεωτερισμός είναι αποτέλεσμα ανεξάρτητης, όχι κοινής, διαδικασίας και δεν μπορεί να θεωρηθεί δείγμα συγγένειας αυτών των διαλέκτων. Αντίθετα, η τροπή της ρηματικής κατάληξης του γ' ενικού προσώπου από την αρχική -τι (π.χ. *δίδωτι*) σε -σι (π.χ. *δίδωσι*) σε κάποιες διαλέκτους, π.χ. στην ιωνική, την αττική, την αρκαδική, αποτελεί σημαντικό «ισόγλωσσο» στενού συνδέσμου, που τις αντιδιαστέλλει από άλλες διαλέκτους, π.χ. τις δωρικές, οι οποίες έχουν διατηρήσει την πρωτογενή μορφή της κατάληξης (δηλαδή -τι).

β. Hoffmann, O. & A. Scherer. 1994.

***Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. 1ος τόμ., *Ως το τέλος της κλασικής εποχής*. Μτφρ. Χ. Π. Συμεωνίδη. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη. σελ. 53-54, 57.**

© Αφοί Κυριακίδη

Στη χώρα από όπου ξεκίνησε το αιολικό φύλο, τη Θεσσαλία, η Αιολική μπόρεσε να διατηρηθεί αμιγής μόνον στα ανατολικά εξαιτίας της διείσδυσης δυτικοελληνικών φύλων, ιδίως των Θεσσαλών (οι οποίοι κατά την παράδοση ήλθαν από τη Θεσπρωτία της Ηπείρου) που έδωσαν κατόπιν το όνομά τους στη χώρα. Η Αιολική εδώ μάλιστα παρουσιάζει σε ορισμένα σημεία αρχαιότερα γνωρίσματα από τη συγγενική διάλεκτο στη Μ. Ασία: έτσι όχι μόνον στα σημεία που μόλις αναφέραμε, αλλά και στη διατήρηση του ν πριν από το σ: *πάνσα* έναντι λεσβ. *παῖσα* (αττικοῖων. *πᾶσα*), και στη διατήρηση της γενικής σε -οιο (αργότερα -οι). Αντίθετα στις πλαγιές της Πίνδου η γλώσσα πήρε έντονο δυτικοελληνικό χρωματισμό, και στις ως τώρα γνωστές επιγραφές από τη Φθιώτιδα, που προέρχονται βέβαια από νεώτερη εποχή, επικρατεί μια βορειοδυτική ελληνική διάλεκτος, στην οποία μόνον σποραδικά ίχνη της Αιολικής μπορούμε να ακόμη να αναγνωρίσουμε.

Δεν γνωρίζουμε πόσο νότια πέρα από τη Θεσσαλία εκτεινόταν η ζώνη εξουσίας των Αιολέων πριν από τη «δωρική μετανάστευση». Κατά τον Πausanias 10, 8, 4 οι Βοιωτοί αρχικά ήταν εγκατεστημένοι στη Θεσσαλία: *Θεσσαλίαν γάρ καὶ οὗτοι τὰ ἀρχαιότερα ᾤκησαν καὶ Αἰολεῖς τῆνικαῦτα ἐκαλοῦντο* (κατά τον Θουκυδ. 1, 12, 3 ήλθαν από τη θεσσαλική Ἄρνη). Οι Βοιωτοί εξαιτίας της διείσδυσης των δυτικών Ελλήνων έφτασαν κατόπιν στη Βοιωτία, που προηγουμένως ανήκε στην ιωνική δικαιοδοσία: η Κολοφών, η Μίλητος, η Πριήνη,

η Τέως λέγεται ότι αποικίσθηκαν από τη Βοιωτία. - Η βοιωτική διάλεκτος παρουσιάζει σε βάση αιολική ισχυρή επίδραση εκ μέρους της (βορειο)δυτικής Ελληνικής. Μερικά από τα γλωσσικά στοιχεία της δυτικής Ελληνικής πλησίασαν μόνο τη γραμμή Λεβάνεια, Κορώνεια, Θεσπιάς, έτσι λ.χ. η θέση του τροπικού μορίου μετά την αόριστη αντωνυμία (W. Porzig, *Gnomon* 32, 1960, 594).

[...]

Το δυτικό ελληνικό φύλο των Θεσσαλών μετά τη μετανάστευσή του στη Θεσσαλία άφησε στην εκεί τοπική διάλεκτο ελάχιστο μόνον ελεύθερο χώρο. Για την καταγωγή του λέγει ο Ηρόδοτος 7, 176, 4: *Θεσσαλοί ἦλθον ἐκ Θεσπρωτίας οἰκήσοντες γῆν τὴν Αἰολίδα*.

γ. Méndez-Dosuna, J. 2001.

Αιολικές διαλέκτοι. Από το Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: Από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα, επιμ. Α.-Φ. Χριστίδης, 339-350. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας & Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], σελ. 345.

© Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας & Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη]

Εξαιτίας της γεωγραφικής της θέσης η βοιωτική ήταν πολύ εκτεθειμένη στην επιρροή των δυτικών διαλέκτων. Αυτό γίνεται αντιληπτό από τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- *ἰαρός* (ο φωνηεντισμός *ἰερ-* που μαρτυρείται σε δύο επιγραφές του 5ου και του 4ου αιώνα π.Χ. δεν θα πρέπει να αποδοθεί σε επίδραση της κοινής).
- Ονομαστική πληθυντικού *τοί, ταί* (αργότερα *τύ, τή*)/ λεσβ., θεσσ. (Πελασγ.): *οἶ, αἶ*.
- *πρῶτος* /λεσβ. *πρῶτος*, θεσσ. *προῦτος*.
- Χρονικά επιρρήματα σε *-κα*: *πόκα, τόκα*/ αττ. *πότε, τότε*. Η λεσβιακή εμφανίζει την κατάληξη *-τα*.
- Τοπικά επιρρήματα σε *-ει*: *αὐτεῖ* (αργότερα *αὐτῖ*) / δωρ. *τουτεῖ* / αττ. *ἐνταῦθα*.
- Τροπικό μόριο *κα*/ αττ. *ἄν* και υποθετικός σύνδεσμος *αἶ*/ αττ. *εἰ*. Αλλά, αντίθετα με τις δωρικές διαλέκτους, το τροπικό μόριο συνήθως προηγείται της αόριστης αντωνυμίας στις υποθετικές προτάσεις: *αἶ κά τις* / δωρ. *αἶ τίς κα*.